

Навошта Краёвая партыя патрэбная Літве і Беларусі?¹

Канстанцыя Скірмунт

Як вялікія і моцныя павязі для незгуртаванай цэласнасці, як пражыва жаданай намі грамадска-палітычнай еднасці, патрэбу якой бачаць усе глыбокія розумы нашага грамадства – так для разлеглых земляў нашага гістарычнага краю неабходна ўзнікненне ўласнай, роднай Краёвай партыі.

1) Перадусім Краёвая партыя патрэбная для ўзгаднення і гарманізацыі трох нацыянальных патрыятызмаў, для якіх наша зямля з’яўляецца натуральнай айчынай і полем развіцця – патрыятызму літоўца, паляка і беларуса.

2) Нам Краёвая партыя патрэбная для ўсіх тых нашых маральных і грамадскіх памкненняў, якія не задавальняюцца лозунгамі Нацыянальнай дэмакратыі*, прынесенымі з Каралеўства [Польскага]. Сто разоў пацверджана, што нам Нацыянальнай дэмакратыі недастаткова, бо яна аднабаковая і адназначная.

3) Краёвая партыя патрэбная для прыцягнення да дзейнасці вельмі шматлікіх у нас беспартыйных асобаў з добрай воляй, якія не знаходзяць для сябе выразнай мэты.

4) Яна патрэбная як *мэтавая арганізацыя* з вялікай задачай, пастаўленай нам усёй мінуўшчынай, *яшчэ не паднятай у сучаснасці і неабходнай для нашай шчаслівай будучыні.*

Краёвая партыя Літвы і Беларусі мусіць узнікнуць тады, калі наш край, не зважаючы на сваю разнастайнасць, здольны да *індывідуальнага жыцця*. Ці здольны ён? Гэтае пытанне пастаўлена нам новай гістарычнай эпохай, гэта пытанне, на якое да гэтага часу мы не адказалі. Наш край калісьці меў гэтае індывідуальнае жыццё і да гэтага часу супольныя

¹ Перакладзена паводле: Futurus [Skirmuntt, Konstancja] (1907). "Dla czego Stronnictwo Krajowe potrzebnе jest Litwie i Białejrusi?", *Kartki polityczne ze spraw krajowych poruszonych w prasie wileńskiej 1905–7 r. Przedruki z "Kurjera Litewskiego" i "Vilniaus Zinios"*. Warszawa: Druk. i lit. Jana Cotty, Kapucyńska 7: 79–86.

ўспаміны звязваюць тры кроўнароднасныя элементы нашай зямлі ў нейкую маральную цэласнасць, якая дрэмле на дне нашых грамадскіх адносін. Мы амаль несвядома імкнемся да яе, не зважаючы на мноства разнастайных унутраных і знешніх перашкод. Калі мы не адолеем гэтыя перашкоды ды бар’еры для нашай літоўска-польска-беларускай лучнасці, то так і застанемся раз’яднаным грамадствам.

У раз’яднаным грамадстве жыццё зусім не раскошнае, асабліва калі ў ім яшчэ дзейнічаюць дзве паразітычныя і цэнтрабежныя сілы, нічым з намі маральна не звязаныя.

Каб не паддацца іх уздзеянню, якое нас, адвечныя нацыянальнасці краю, падзяляе і раз’ядноўвае, мы, уласна кажучы, і мусім стварыць Партыю, якая ўсе тры здаровыя і паўнапраўныя патрыятызмы нашага краю здольная злучыць у адзіны братэрскі саюз. Толькі тады мы зможам супрацьстаяць распаду, пагрозліваму для кожнага з нашых элементаў. Краёвая партыя Літвы і Беларусі паводле сваёй ідэі, пачуцця і значэння не з’яўляецца “Краёвым польскім саюзам” (“Krajowy związk polski”), за які яна там і тут выдаецца ў нашых тутэйшых выданнях, калі змешваюцца два адрозныя лозунгі.

Гэтыя лозунгі розныя.

Краёвы польскі саюз менавіта таму, што ў Літве і Беларусі ён толькі польскі, стаіць пад штандарам нацыяналізму і адрываецца *ад народа*. Такім, зноў такі адарваным ад *шляхты*, будзе ў карэннай Літве саюз літоўскай нацыянальнай дэмакратыі, і беларускі саюз, які арыентаваны толькі на беларускіх сялян. Такія лозунгі добрыя для нацыяналістычных групавак. Але аднабаковы нацыяналістычны лозунг не можа прыняць увесь край з разнародным насельніцтвам, і ён не можа імкнуцца да аб’яднальнай палітычнай праграмы, калі няма для прыязных зносін супольнага братэрскага дому. Краёвая партыя хоча быць гэтым братэрскім домам, дзверы якога адчыненыя насцеж для літоўца з латышом, паляка і беларуса, у якім не па святах, а штодзень і прынцыпова пануюць братэрства, узаемапавага і справядлівасць.

І не трэба нікому дзеля гэтай мэты выракацца асабістага нацыянальнага пачуцця. Для ўсяго карэннага насельніцтва Літвы і Беларусі трохнацыянальнае братэрства з’яўляецца прыроджаным. Так нас наvekі сфармавалі нават не стагоддзі, а тысячагоддзі, і гэта будзе выяўляцца тым выразней, чым глыбей і бесстаронней мы будзем даследаваць гісторыю.

Таму мы, прадстаўнікі адукаванага грамадскага пласта, прыхільнікі ідэі трохнацыянальнага братэрства і Краёвай партыі як яе правы, не

мусім выракацца ні нашай высокай культуры, створанай на працягу стагоддзяў, ні польскай мовы, таксама ўжо стагоддзі таму прынятай, каб прызнаць і адчуць, што літоўскі ці русінскі народ – гэта наш народ, што тут вакол нас – нашыя *сваякі*, і што мы ў пераважнай большасці *паходзім з гэтага народа*. У большай частцы шляхта нашага краю, буйная ці дробная, паходзіць з мясцовых літоўскіх ці беларускіх родаў – і таму мы належым да народа (lud), а ён – да нас. Таму таксама мовы народа – літоўская і русінская – з’яўляюцца *нашымі*, а не чужымі мовамі, бо на іх калісьці размаўлялі нашыя ўласныя продкі, а сёння на гэтых мовах размаўляе наш народ, які цяпер прыходзіць да палітычнага жыцця і нацыянальнага самаўсведамлення. Мы павінны яго зразумець, спачуваць яму, у шмат якіх справах супольна з ім працаваць, а ў шмат якіх накіроўваць. Таму мы павінны ведаць яго мову, зразумець, часта на гэтых мовах прамаўляць і пісаць. Тады мы будзем не самазванцамі, прыхаднямі і ворагамі, а выхавальнікамі нашага народа. Ён служыў нам доўгія стагоддзі – а мы яго абаранялі; сёння мы павінны нашаму народу служыць усёй сілай нашых галоваў і рук, і тады ён, магчыма, зразумее, што, абараняючы нас, ён абароніць уласную будучыню.

Гэта толькі ідэалы, скажучь некаторыя “рэальныя” палітыкі – ды ў дадатак, здаецца, гэтыя ідэалы не для бягучай кадэнцыі. Так – прамінаюць кадэнцыі, змяняюцца прадстаўніцтвы, формы, лозунгі – а ідэі і ідэалы, як нешта больш глыбокае і трывалае, застаюцца і свецяць з вышыні. Ідэал неабходны і для палітыкі, што без яго становіцца праграмай, якая штодзённа змяняецца. Само хрысціянскае жыццё – гэта ўсё ж найвышэйшы ідэал, аднак толькі яно здольнае даць *рэальнае* шчасце свету.

Таму не будзем баяцца ідэі і ідэалу і не будзем страчваць надзеі, што ён існуе для нашага краю і для нашай супольнай будучыні, хай сабе цяпер імгла захінае святло гэтай роднай зоркі...

Тады лозунг *Краёвай партыі Літвы і Беларусі* – гэта трохнацыянальная лучнасць, у маральным і палітычным параўменні. Падмуркі Партыі павінны закласці нашыя землеўласнікі – у асяроддзі якіх і ўзнікла гэтая думка – адразу на шырокіх падставах, з запрашэннем у якасці першых супрацоўнікаў і тых прадстаўнікоў нашай шляхты, паважаных і каштоўных людзей, хто адкрыта носіць імя літоўца ці беларуса альбо шчыра спрыяе развіццю гэтых нацый на супольнай зямлі, бо яны з’яўляюцца жывым лучнікам паміж землеўласніцкім саслоўем і народам ды валодаюць некаторым даверам сучасных кіраўнікоў на-

рода; таксама мы павінны запрасіць прагрэсіўнае духавенства і вышэйшую інтэлігенцыю нашых гарадоў.

Я дазволю сабе паўтарыць, што ідэі імкнуцца і развіваюцца рознымі шляхамі, калі яны ёсць выразам найбольш глыбокіх агульных патрэбаў і калі для іх надыйшла спрыяльная пара. У такі час, хай сабе ў быццам бы найбольш адпаведных колах пануюць інерцыя і адсутнасць ініцыятывы, рост ідэі пачынаецца ад асобных намаганняў, ад дробных асяродкаў і паступова ахоплівае ўсё больш шырокія сферы. Ці праявіць наша грамадскасць гэтую творчую сілу? Будзем верыць!

Прыхільнікі Краёвай партыі, людзі прагрэсіўныя і разам з тым прыхільныя да традыцыі, грамадзяне і грамадзянкі краю, могуць адразу пачынаць усялякую працу ў духу нашай краёвай ідэі, то бок братняй лучнасці, паставіўшы сабе хоць бы такі практычны накід задач, перадусім у дачыненні да народа, што ўжо і цяпер выконваецца ў розных месцах краю:

Эканоміка. Сельскагаспадарчыя таварыствы. Сельскагаспадарчыя крамы для сялян. Спажывецкія крамы супольна з сялянамі. Камасация.² Падтрымка сельскагаспадарчых інструктараў. Ашчадна-пазыковыя касы. Аб'яднанне ў *краёвай дзейнасці* класа вясковых службоўцаў (oficyalistów), дробных арандатараў, дробных уласнікаў з памешчыцкага саслоўя, пры дапамозе папярэдняга азнаямлення з патрэбамі гэтых груп і падтрымкі іх, у рамках таварыстваў і па-за імі.

Асвета. Пачатковыя школы на краёвых мовах. Школьныя падручнікі, выданні на народных мовах лацінскімі літарамі, а часткова і кірыліцай. Дробныя чытальні. Распаўсюджванне добрых кніг. Зімовыя лекцыі ў гарадах для рабочых і рамеснікаў. Школьныя фонды са складак, якія часткова папаўняюцца вучнямі. Сістэматычнае навучанне здольных і ахвотных людзей на народных настаўнікаў.

Палітыка. Абарона роўных грамадзянскіх правоў трох гістарычна з'яднаных нацыянальнасцяў краю паўсюль і заўсёды. Узаемная падтрымка ў развіцці. Імкненне да аддзялення сялян ад чужых шкодных уплываў. Падтрыманне маральнай сувязі землеўласніцкага саслоўя з сялянскім. Праца ў адпаведнасці з краёвай ідэяй ва ўсіх аддзелах і формах самакіравання, якія будуць нам даступныя.

Рэлігія. Падтрымка намаганняў нашага духавенства па вяртанні касцёлаў, аднаўленні парафій, імкненні да запаўнення вакансій у

² Камасация – ліквідацыя цараспалосіцы, звязанне раздробленых зямельных участкаў аднаго гаспадара ў адзін суцэльны кавалак. – *Заўвага навуковага рэдактара.*

дыяцэзіях, імкненні да аднаўлення дзейнасці ордэнаў,³ найперш навучальных, і г. д.

Дзе б да гэтай працы адукаваная частка нашага грамадства ні прыступала, паўсюль яна павінна ўнікаць у мясцовыя ўмовы і паўсюль выхоўваць народ у яго нацыянальным тыпе, пакідаючы яму поўную свабоду ў прыняцці формаў вышэйшай культуры ці стварэння ўласнай. Толькі тады мы выклічам у народа давер, больш цеснае збліжэнне і паразуменне, якое можа прыпыніць, а пры спрыяльных умовах нават цалкам ператварыць у нішто цяпер вельмі пагрозлівую дзейнасць цэнтрабежных і варожых сілаў.

Землеўласнікі, духавенства, інтэлігенцыя – гэта кветкі і зерне насельніцтва краю. Няхай жа гэты авангард грамадства павядзе народ у *пракладанні новых дарог*, і няхай вялікія здабычы хрысціянскай цывілізацыі Захаду, на якія стагоддзямі трымаўся край, увальюцца ў маладыя культуры нашых нацый!

³ Тут маюцца на ўвазе дзеянні, скіраваныя на пераадоленне негатывных наступстваў шматгадовай палітыкі расійскіх дзяржаўных уладаў, якая мела на мэце абмежаванне дзейнасці Каталіцкай царквы на тэрыторыі заходніх губерняў. Гэтая палітыка не была на практыцы цалкам спыненая нават пасля выдання ўказа Мікалая II пра верацярпімасць ад 17 красавіка 1905 года. Так, на момант напісання артыкула фактычна заставалася без прызначанага біскупа і кіравалася апостальскім адміністратарам Магілёўская архідыяцэзія, паколькі меркаваныя да прызначэння Папам Рымскім кандыдатуры не адпавядалі патрабаванням дзяржаўных уладаў. – *Заўвага навуковага рэдактара.*